

Konrad Bączek

WYSTAWA „W SŁUŻBIE NIEPODLEGŁOŚCI. TELEGRAMY PATRIOTYCZNE 1895–1939”

Ubiegłoroczne obchody stulecia odzyskania przez Polskę niepodległości obfitowały w liczne wydarzenia kulturalne zarówno w skali ogólnokrajowej, jak i lokalnej. W upamiętnienie jednego z najważniejszych momentów polskiej historii włączyło się również Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie organizując wystawę „W służbie niepodległości. Telegramy Patriotyczne 1895–1939”.

Głównym celem ekspozycji jest ukazanie roli, jaką w drodze do odzyskania niepodległości odegrało podtrzymywanie pamięci historycznej, tradycji narodowej, wiary i kultury oraz podkreślenie wartości działań pozytywistycznych prowadzonych przez Polaków na obszarze trzech zaborów. Istotne miejsce zajęła kwestia znaczenia symboli państwowych w pielęgnowaniu pamięci narodowej. Szeroka problematyka wystawy została powiązana z historią regionalną, w przypadku której na pierwszy plan wysuwają się zmagania ludności warmińskiej i mazurskiej z germanizacją. Główny element wystawy stanowią telegramy patriotyczne. Pomysł ich wydawania zrodził się podczas obchodów stulecia insurekcji kościuszkowskiej, natomiast edycję rozpoczęto w październiku 1895 roku. Początkowo telegramy nazywano kościuszkowskimi, gdyż właśnie wizerunek Naczelnika stanowił pierwszy i główny motyw dekoracyjny. Nowe wzorce pojawiały się wraz z kolejnymi rocznicami ważnych wydarzeń historycznych. Pierwsze telegramy powstały w zakładzie litograficznym Antoniego Rose w Poznaniu, a ich edycja i kolportaż były kontynuowane do II wojny światowej. W okresie II RP telegramy zdobiono ilustracjami nawiązującymi do rozwoju i sukcesów młodego państwa. Na olsztyńskiej ekspozycji zaprezentowano łącznie 113 telegramów w tym 60 z prywatnej kolekcji Andrzeja Soleckiego.

Opisywana wystawa jest największą w regionie ekspozycją z okazji stulecia odzyskania przez Polskę niepodległości. Została zaprezentowana w czterech salach olsztyńskiego zamku. W każdej sali przedstawiono jeden z podstawowych wątków tematycznych. Narracja prowadzona jest niejako na trzech poziomach. Część wprowadzająca wystawy (sala pierwsza) łączy dzieje Warmii z ogólną historią Polski. Znalazły się w niej nawiązania do bitwy pod Grunwaldem, II pokoju toruńskiego

oraz I rozbioru Polski, w którego wyniku Warmia znalazła się w granicach Księstwa Pruskiego. Ekspozycję w sali pierwszej poświęcono jednak przede wszystkim Tadeuszowi Kościuszce będącemu archetypem bohatera narodowego walczącego o „wolność, niepodległość i całość”. Spośród około 40 wzorów telegramów poświęconych Kościuszce na olsztyńskim zamku zobaczyć można aż 24. Obok blankietów z wizerunkiem Naczelnika zaprezentowano m.in.: rogatywkę generalską należącą prawdopodobnie do Kościuszki, krzyżyk z Olszynki Grochowskiej oraz odznaczenie ustawione przez Naczelnika w formie złotej obrączki z inskrypcją „Ojczyzna obrońcy swemu”. Tematyka kościuszkowska obejmuje również ryciny, bilety skarbowe z okresu insurekcji 1794 roku, zabytki numizmatyczne, rzeźbę „Kościuszeko na koniu”, bloczek kartek żywnościowych z wizerunkiem T. Kościuszki czy wreszcie tłok pieczęci herbowej z popiersiem Naczelnika. W sali pierwszej właściwa tematyka wystawy dotyczy także żałoby narodowej w okresie powstania styczniowego. Z tym epizodem polskiej historii związane są m.in.: fotografia kobiet w „żałobie narodowej”, biżuteria patriotyczna oraz kopia sukni żałoby narodowej.

Ekspozycja w sali drugiej poświęcona jest problematyce walki narodu o przetrwanie na polu kultury i edukacji podkreślając wartość kultury narodowej oraz potrzebę szerzenia oświaty wśród ludu. W odniesieniu do Warmii zwrócono uwagę na pierwszorzędną rolę wiary katolickiej (zwłaszcza objawień gietrzwałdzkich) w dochodzeniu do świadomości narodowej. Wyeksponowane w sali drugiej telegramy ukazują zabytki, miejsca kultu religijnego, zabytki związane z przeszłością Polski, poetów, kompozytorów oraz Henryka Sienkiewicza (jedynego pisarza przedstawianego na telegramach). Na przykładzie ziemiańskiej rodziny Donimirskich, zasłużonej w działalności polskiej na Warmii i Mazurach podkreślono znaczenie przywództwa duchowego inteligencji i szlachty w budzeniu świadomości polskiej wśród ludu. Tę część ekspozycji zaaranżowano w formie wnętrza saloniku nawiązującego do wystroju wewnątrz dworku Donimirskich w Ramzach Małych. Kolejny wątek zaprezentowany na sali drugiej dotyczy Towarzystwa Czytelni Ludowych. Zwiedzający zobaczyć mogą m.in. telegramy związane z szerzeniem oświaty wśród ludu oraz działalnością TCL; mapkę z miejscowościami na Warmii, w których tworzono biblioteki Towarzystwa; nazwiska bibliotekarzy i kolektorów (zbierających składki na TCL) oraz listę ok. 1000 nazwisk czytelników z Warmii. Warto wspomnieć o stanowisku multimedialnym umożliwiającym przeglądanie zdigitalizowanej książki Lucjana Siemieńskiego „Wieczory pod lipą czyli historia narodu polskiego opowiadana przez Grzegorza z pod Raławic”. Kolejną część ekspozycji poświęcono muzyce. Obok telegramów z kompozytorami warto zwrócić uwagę na fotografię przedstawiającą chór im. Feliksa Nowowiejskiego utworzony w Olsztynie przez Antoniego Szajka.

W trzeciej sali ukazano czyn zbrojny oraz zabiegi dyplomatyczne mające na celu odzyskanie niepodległości. Wyeksponowane tutaj telegramy ukazują m.in.

generała Henryka Dąbrowskiego i księcia Józefa Poniatowskiego. Ponadto zaprezentowano telegramy z wizerunkami Józefa Piłsudskiego, Romana Dmowskiego oraz Ignacego Paderewskiego (są to jedyni sportretowani na telegramach twórcy niepodległości; poprzez prezentacje pocztówki podkreślono również rolę Wincen-tego Witosa). Na sali trzeciej zobaczyć można również telegramy z władcami Polski przedrozbiorowej: Bolesławem Chrobrym, Stefanem Batorym czy Janem III Sobie-skim. Dodatkowo wyeksponowane zostały fotografie, pocztówki oraz cytaty zwią-zane z zakończeniem I wojny światowej, odzyskaniem przez Polskę niepodległości, tworzeniem się polskich władz oraz kształtowaniem granic.

W sali czwartej przedstawiono sytuację Warmii i Mazur po 1918 roku. Ekspo-zycja ilustruje trudne położenie ludności polskiej, która w wyniku plebiscytu z 11 lip-ca 1920 roku pozostała w granicach państwa niemieckiego. Podobnie jak w okresie zaborów polskość tych ziem starano się zachować poprzez pozytywistyczną pracę u podstaw. Obok krzewienia przywiązania do języka ojczystego, tradycji oraz pa-mięci o historii przodków przejawiała się ona tworzeniem i prowadzeniem polskich gazet, księgarni oraz bibliotek TCL. W sali czwartej poprzez fotografie, dokumenty oraz różnego rodzaju pamiątki ukazane zostały postacie Jana Baczewskiego, Alojze-go Śliwy oraz Witolda Niewiadomskiego. Dwaj pierwsi stanowią przykład działaczy walczących o polskość Warmii i Mazur, natomiast W. Niewiadomski reprezentuje ludność kresową przybyłą do Olsztyna po 1945 roku. Poza tym ekspozycja porusza wątki takie jak: plebiscyt 11 lipca 1920 r., ruch polski w Niemczech, zakład Antoniego Rose w Poznaniu (zdjęcia). Wspomnieć należy o miejscu interaktywnym, gdzie przy użyciu maszyny dociskowej uczestnicy mogą wydrukować tytuł oraz logo wystawy. Wystawę zamyka hasło: „Ta praca się nie kończy”.

W niniejszym sprawozdaniu omówiono jedynie niektóre z prezentowanych eksponatów. Otwartą 18 października 2018 roku wystawę można oglądać do 30 listo-pada roku bieżącego. Autorką scenariusza i kuratorem wystawy jest Danuta Syrwid. Projekt oprawy plastycznej przygotowała Krystyna Wojtaszek–Markunas, opraco-wanie graficzne – Marta Wójcicka–Schulz, a opracowanie prezentacji multimedial-nych - Michał Jankowski. Wsparcia w zakresie merytoryki udzielił Oddział Zbiorów Specjalnych Biblioteki Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Należy zaznaczyć, iż obok zbiorów Muzeum Warmii i Mazur wystawa prezentuje eksponaty lub kopie pozyskane z: Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w Warszawie, Muzeum Narodowego w Poznaniu, Biblio-teki Uniwersyteckiej w Poznaniu, Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu, Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, Biblioteki Uniwersyteckiej w Olsztynie, Centralnej Biblioteki Wojskowej w Warszawie, Mu-zeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku oraz prywatnej kolekcji Andrzeja Soleckiego.